

COĞRAFI KEŞİFLER VE SÖMÜRGEÇİLİĞİN YAYILMASI

Tugay Özkan

Tarihte büyük kültürel, ekonomik, siyasi, sosyal, askeri, teknolojik değişimleri ifade eden önemli dönüm noktaları vardır. Tarihsel ilerlemelerin referans kaynağı olarak gösterildiği, büyük değişimlerin, yeniliklerin olduğu olaylar... Bunlara örnek olarak yerleşik yaşama geçiş, dinlerin ortaya çıkışı, Rönesans, Fransız İhtilali, Endüstri Devrimi, 20. yüzyılın ilk yarısında büyük yıkımlara yol açan iki dünya savaşı gösterilebilir. İnsanlık tarihindeki değişimlere alan açan bu büyük olayların yanı sıra başka önemli dönüm noktaları da vardır. Ancak detaylandırma işini burada keselim.

Bu referans kaynakları her ne kadar bilimsel bir üslupla ele alınmış olsa da tarihçilerin dünya görüşü ve devletlerin zihniyetleri ekseninde de şekillenmiştir. Örneğin Marksist tarih yazımında tarihi devindiren şey sınıf mücadeleleridir. Toplum yapıları insanlık tarihinin başlangıcından bugüne kadar ilkel-komünal toplum, köleci toplum, feodal toplum ve kapitalist toplum olarak isimlendirilmiştir. Yukarıda bahsettiğimiz şey ise tarihte büyük etkisi olan olayların, tarihe nasıl yön verdiği meselesidir. Örneğin bizim ülkemizde İstanbul'un fethi okullarda, ders müfredatlarında dünya tarihini derinden etkileyen bir olay olarak sunulmaktadır. Ve hatta Rönesans'ın başlangıcı bu tarihi olaya dayandırılır. Ancak durumun böyle olmadığı, Rönesans'ın filizlenmesinin 15. yüzyılın başlarında İtalya'da tarih, felsefe, bilim alanında başlayan atılımlara dayalı olması, en azından "İstanbul'un fethinden sonra buradan kaçan bilim adamlarının Rönesansı başlatmış olduğu" iddiasını zayıflatmaktadır. Buna karşılık bu durum İstanbul'un fethinin dünya tarihinin biçimlenmesi açısından önemsiz bir olay olduğunu ispatlamaya yetmez.

Örnekleri çoğaltmak mümkündür ama asıl konumuza geri dönecek olursak, İstanbul fethinden yaklaşık kırk yıl sonra gerçekleşen coğrafi keşifler de uygarlık tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Öncelikle bu tarihi gelişmenin nedenlerine, genel olarak sömürgeleştirmenin nasıl sistematikleştirildiğine, bu işlemlerin sınır tanımazlığına ve en sonunda da dünyayı nasıl etkilediğine cevap bulmaya çalışacağız.

Rahatsız Edici Bir Tanım Olarak Coğrafi Keşifler

Her şeyden önce “coğrafi keşifler” ifadesinde Avrupa-merkezci bir bakış açısının saklı bulunduğu göze çarpmaktadır. Bu adlandırmada bir yanlışlığa düşülmediğini, bu terminolojinin Avrupalıların dünyayı ve dünya tarihini Avrupa-merkezci bir bakış açısıyla değerlendirmelerinden kaynakladığını söyleyebiliriz. Roma İmparatorluğu döneminde dünyanın merkezinin Roma olarak gösterilmesi, Antik Yunan’da Yunanca konuşmayan bütün halkların “barbar” olarak nitelendirilmesi -buna iktisadi dünya görüşünü de katabiliriz- vb. örnekler Avrupa-merkezci bakış açısının süreklilik arz ettiğini göstermektedir.

Söz konusu “coğrafi keşifler” ise yeni sömürge alanlarının keşfidir. Biz buna yeni sömürü alanı bulma ya da Yeni Dünya halklarının ve onunla yetinilmeyerek kara talihli Afrika’nın sömürülmesi diyebiliriz. Bakış açısından kaynaklanan bu isimlendirmeyi sorunsallaştırmamızın bir nedeni ise, Avrupalıların soygun amacıyla gelmiş oldukları bu topraklarda Avrupalı beyazlar gelmeden önce kurulu uygarlık ve kültürlerin, örgütlü bir toplum yapısının mevcut olmasıdır. O halde Avrupalı sömürgeciler neyi keşfetmişlerdir? Bu noktada rahatsız edici olan şey, Avrupalıların daha önce bilmedikleri bu kıtada kurulu uygarlıkları ve insanları değersizleştiren, adeta yok sayan bir mentalitenin oluşudur. Bu rahatsız edici durum beş yüz yıl sonra postkolonyal¹ kuram çerçevesinde “*madun*”² kavramının doğmasına yol açacaktır.

¹ Sömürgecilik-sonrası anlamına gelen bu terim esasında günümüzdeki Üçüncü Dünya ülkelerinin tarihini ele almakla birlikte, Kanada ve Avustralya gibi ülkelerde sömürgecilik girişimleriyle başlayan tarihi de inceler. Postkolonyalizm, sömürgeciliğin bıraktığı mirası sorunsallaştıran bir dizi edebi ve felsefi teoriyi kapsamına alır. Temelde bir edebiyat kuramı, söylemlere dayalı bir metin analizi ve eleştirel bir yaklaşım olarak postkolonyalizm, bir zamanlar başka devletlerin, özellikle de Avrupa’nın büyük sömürgeci güçleri olan ülkelerin sömürgeleri olan ülkeler hakkında üretmiş oldukları edebi eserleri ve söylemleri irdeler. Aynı zamanda sömürgeci ülkelerin vatandaşları tarafından yazılan yazılar da kuram içine dahil edilebilir. Sömürgeci- sömürge, keşif- yerli ilişkisi sorunsallaştırılır.

² Antonio Gramsci’nin kavramsallaştırdığı bu terim, toplumların işleyiş mekanizmalarında kendine yer bulamayan ırkları, sınıfları, cinsiyetleri, kültürleri veya dilleri

Keşiflerin Nedenleri

Coğrafi keşiflere yol açan şey; ekonomik alanda büyük bir atılım gerçekleştirilmek isteyen Avrupalıların Hindistan'a ulaşmak ve burada istimara dayalı bir ilişki düzeneği kurarak Avrupa'ya aracısız bir şekilde emek, mal ve para akışını sağlama motivasyonudur. Bu yayılcılık fikri, 1453'te Türklerin İstanbul'u fethinden sonra Avrupalı -özellikle de İtalyan- tüccar-denizciler ve krallıklar arasında hakim olmaya başlamıştır. Amaç, anavatanın (metropol) menfaatleri uğruna birçok yerde ticaret üssü (koloni) kurup, bu bölgenin yeraltı ve yerüstü kaynaklarını az bir bedelle ele geçirmektir. Nitekim bu amaç doğrultusunda yola çıkan maceraperest Avrupalılar, geldikleri yerlerde halkların trajik hikayesinde gaddar karakterler olarak yer alacaklardır.³

Keşifleri kültürel, ekonomik ve dini açılardan tasnif ederek sebeplendirilebiliriz. Kültürel açıdan ele alırsak, Rönesans hareketinin altyapısını hazırlayan kültürel çalışmalar matbaanın icadıyla yaygınlaşabilmiş, kitapların baskı ve dağıtımında önemli bir artış olmuş, antik coğrafi ve tarihi eserlerin basılmasıyla denizciler için kılavuz niteliği taşıyan bilgiler ortaya çıkartılmış ve uygulamaya sokulmuştur. Coğrafi keşifler, feodal sistemin sarsıldığı bir zamana ve çok boyutlu bir kriz konjonktürüne denk gelmektedir. Coğrafi keşiflerin hemen ertesinde ise, feodal yapı çözülmeye başlayacak, Avrupa'da kentler daha ileri bir itkiyle gelişme fırsatı bulacak, Aydınlanma çığır ve bilim devrimi ortaya çıkacaktır. Avrupa'nın dünya ekonomisinde başat bir rol oynamaya başladığı dönemin başlangıcı yine bu dönemdedir. Mali durum değişmiş, sömürgelere açılma stratejileri belirlemeye başlamıştır. Bu gelişmeler sonucunda, Fransız tarihçi Braudel'in dediği gibi, sermaye, kendisine set çeken sınırlara kahkahalarla gülmüştü. Bu dönemi adlandıracak olursak, modern dönemin emekleme dönemi, teknik bir terim olarak ise "erken modern dönem" olarak adlandırılabiliriz. Bu erken modern dönemde üretim tarzı da artık değişmeye başlamıştır. Feodalitenin güç kaybettiği, Batı toplumlarının siyasi ve sosyal yapısının katı kabuklarının kırıldığı bir dönemdir. İşte bu çağda Avrupalı denizciler geleneksel koşullardan ve ekonomik ilişkilerden

yüzünden boyun eğdirilen insanlara verilen isimdir. Sömürgelerde birçok madun grup bulunur ama aynı türden gruplar sömürgeci ülkelerde de vardır ve "maduniyet" çalışmalarından edinilen bilgiler, günümüzde Avrupa'daki ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki ırksal ve etnik azınlıklar gibi "madun" grupların incelenmesinde kullanılmaktadır. Somutlaştırarak olursak dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan Çingeneleri de bu kategoriye dahil edebiliriz.

³ Sömürgecilik bahsini sınırlandırmak zorundayız. Daha çok ele aldığımız yer, Yeni Dünya diye adlandırılan Amerika kıtası olacak. Hindistan altkıtasındaki, Afrika'daki sömürgeleştirme faaliyetleri üzerinde durmayacağız.

sıyrılarak yeni arayışlara girmiş, önlerine büyük hedefler koymuşlardır.

Coğrafi keşiflere olanak sağlayan, buna zemin hazırlayan diğer bir etken ise teknik ilerlemelerdi. Gemicilik alanındaki gelişmeler, okyanus şartlarına uygun, manevra kabiliyeti yüksek gemilerin üretilmesine yol açmıştır. Böylece Avrupalı sömürgeciler daha uzak coğrafyalara sefere çıkabiliyorlardı. Afrika'nın batı sahillerini gezen Avrupalılar buralarda ticaret merkezleri kurmuş, bölgeyi sömürgeleştirmiş, insanları köleleştirmeye başlamıştı. Keza Çinlilerin icat ettiği pusulayı Müslümanlar Avrupa'ya tanıtmış, bu da keşiflerin yapılmasına zemin hazırlamıştı.

Kolomb Öncesi Keşif: İzlandalı Kaşif Leif Ericson'un Faaliyetleri

Kolomb öncesinde okyanus ötesi temas sonucunda keşfedilen alan bir süreliğine sömürge haline getirildi. İzlandalı kaşif Leif Ericson'un 11. yüzyılın ilk çeyreğinde Kanada'nın doğusundaki Newfoundland'a ayak basmış olduğu tarihi metinlerden anlaşılmaktadır. ABD'de 9 Ekim gününün "Leif Ericson günü" ilan edilmesi bu iddiayı doğrular niteliktedir. Keşifler tarihi böylelikle daha eski bir döneme geri gitmiştir. Ancak seferlerin yaygınlık kazanması Kolomb'la birlikte olacaktır. Onun sayesinde bu "yeni kıta" tanınmış, geliş-gidişler yoğunlaşmaya başlamış olduğu için, kıtayı ilk keşfeden denizcinin Kolomb olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Hatırlanacağı üzere Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da bu konuyla ilgili olarak, "Amerika'yı ilk keşfedenlerin Müslümanlar" olduğu iddiasını ortaya atmıştır. Bu iddia tarihi verilerin ışığında bir anlamda çürütülmektedir.⁴ Bu iddiayı destekleyecek nitelikte bir bulgu şimdiye kadar ortaya çıkartılmamıştır.

⁴ Recep Tayyip Erdoğan'ın Müslüman Dini Liderler Zirvesi'nde yaptığı konuşma aynen şöyledir: "Latin Amerika'nın İslam'la tanışması 12. yüzyıla kadar dayanır. Amerika'yı Kolomb değil, 1178'de Müslümanlar keşfetti. 1178'te Müslüman denizciler Amerika kıtasına ulaşmıştı. Kristof Kolomb anılarında Küba kıyılarında dağın tepesinde bir caminin varlığından bahseder. Ben şimdi Kübalı kardeşlerimle konuşurum. O dağın tepesine bir cami bugün de yakışır. Yeter ki izin versinler, olur desinler. Yani Kolomb daha Amerika kıtasını keşfetmeden İslam dini kıtada inkişaf etmiş, yayılmıştı." Haberin devamı için bkz. <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1009567-amerikayi-muslumanlar-kesfetti>, 11 Mart 2015. Yaptığı bu konuşma sonrasında onun kalemlerini onun iddiasını destekleyici deliller bulma yoluna gitmişler, ancak başarılı olamamışlardır. Bu açıklama bahsettiğimiz Batı'nın dünyayı kendisini merkez olarak okuması mentalitesiyle örtüşmektedir. Bu iddia gerçekte örtüşmemektedir.

Kolomb ve Sonrası

Okyanuslara açılmaya karar veren denizcilerin ufukları genişti ve zenginliğe en kısa yoldan ulaşmanın hesaplarını yapmaktaydılar. Bunlardan en bilinenleri, bu maceraların başlamasına öncülük eden Bartolomeu Dias (1450-1500) ve Kristof Kolomb'dur. Dias Afrika'nın güney burnunu dolaşarak Hindistan'a yöneldi. Böylelikle Hindistan'a ulaşabilmek için Akdeniz ve Kızıldeniz dışında alternatif bir yol açmış oldu. güney afrika burnuna önce "Fırtınalar Burnu", daha sonradan gemicilerin moralinin bozulmaması ve bölgeyle ilgili paniğe kapılmasınlar diye "Ümit Burnu" dendi. Kolomb (1451-1506) ise yüksek vaatlerde bulunarak İspanyol kraliyetinin desteğini almayı başaracaktı. Gençliğinden beri denizcilik faaliyetleri içinde olan, ticaret gemilerinde tayfalık yapan Kolomb, Afrika'nın batı sahillerindeki Portekiz ticaret sömürgelerini ziyaret etti. Buralarda denizaşırı sömürgelerin sunabileceği ticaret ve zenginlik olanaklarını görmüş, deneyim kazanmıştı.

Matbaanın kullanımının yaygınlaşması sonucu, basılan kitaplarla birlikte bilgi, kültür, entelektüel düşünce alanında birikimin arttığından söz etmiştik. Antik dönemlere ait eserler sayesinde Kolomb'un doğa ve coğrafya bilgisi artmıştı. Buradan edindiği bilgileri yorumlayarak, "batıya doğru gittikçe Hindistan'a ulaşılır" fikri kafasında belirginleşti. Romalı devlet adamı Plinius'un Naturalis Historia (Doğa Tarihi), Ptolemaios'un Coğrafya adlı kitabını, Rahip Johannes'in Marco Polo'nun Kubilay Han'ın sarayına gidiş öyküsünü konu alan Seyahatler kitabını okudu. Hindistan'a gitme projesi değişik bir bakış açısına oturuyordu. Bilinmeyene doğru bir yolculuk yapacaktı. Merry E. Wiesner'in ifadesiyle, bilinmeyene gitmeye kalkışan, çağdaşlarının küçümsemelerine ve alaylarına rağmen hedefinden sapmayan ilk "modern insandı". Tek bir eksiği vardı: pahalı bir seyahatin mali yükü. Bu eksiği de İspanyol kraliyetinin desteğiyle giderecektir. Kolomb, kraliyet ailesinden bu yardımı almak için, seferler sonunda elde edilecek ganimetin ve değerli eşyaların Kudüs'ün Müslümanlardan tekrar alınması yolunda harcanacağını vaat etmişti. Kraliçe İsaabel'den aldığı üç gemi ve yaklaşık doksan denizci ile İspanya'dan ayrıldı. İlk ulaştığı yer Karayıpler'de bir adaydı. Buraya "Kutsal Kurtarıcı" anlamına gelen "San Salvador" adını verdi. Asya yakınlarında bir adaya geldiğini varsaydığından, burada yaşayan Taino halkına Hintli (Indian) adını verdi. Bu ilk seferden dönüşü Avrupa'da büyük bir coşkuyla karşılandı.

Kolomb seferlerine devam etmiş, Amerika kıtasının başka kıyılarını da dolaşmıştı. Bu ziyaret ettiği yerlerin yeni bir kıta olduğunu ölene kadar fark edemedi. Esasında, günlüğünde bu geldiği yerleri Mondo Nuvo (Yeni Dünya) olarak tanımlamıştı. Ancak buraları Asya kıtasına çok yakın bir bölge olarak varsaydı. Kolomb'un yeni kıtaya gidişinden iki yıl sonra Portekiz ve

İspanya kralları, yapılacak seferler sonrası hangi ülkenin nerede hak iddia edeceği konusunda anlaşmazlıkların çıkmaması için Papa VI. Alexander'a başvurular. Papa, Tordesillas Antlaşması (1494) ile Atlas Okyanusu'nun batısındaki yerleri İspanya'ya, doğusundaki yerleri ise Portekiz'e verdi.⁵ Kısa bir süre sonra sömürgeleştirilecek olan bölgeler bu iki ülke arasında taksim edilerek paylaşım sorunu çözüldü. Buradan hareketle, Papalığın dini sorunları çözmekten öte dünyevi-siyasi sorunların çözümünde de yetkili olduğu anlaşılmaktadır. Tabii ki değişen dünyada Papalık da siyasi fonksiyonunu ve imtiyazlarını 16. yüzyıldan itibaren yavaş yavaş yitirmeye başlayacaktı.

Pek çok kişiye ilham kaynağı olan Kolomb'un ardından "yeni kıta" diğer Avrupalı denizcilerin de ilgisini çekmişti. "Keşfi" bir "fetih" hareketine dönüştürmek için "savaşçı fatihler" olarak, adeta sinekler gibi kıtaya üşüşeceklerdi. İspanyol istilacılar kendilerine "conquistador" sıfatını layık görmüşlerdi. Çok geçmeden başka Avrupalı güçler de İspanyol ve Portekizli öncülerin yolunu izleyecekti. John Cabot* adlı bir İtalyan denizci sefere çıkmak için İngiltere'nin desteğini aldı. O ise kuzey rotasını izleyerek Çin'e daha çabuk ulaşılacağını düşünüyordu. Bir zamanlar Vikinglerin ilkel gemiyle ulaşmayı başardığı yerlere yakın bir yere çıkmış, keşiflere yeni bir soluk kazandırmıştı. Böylece Kuzey Amerika kıtası üzerinde İngiliz sömürgeleri kurma fırsatı doğmuş oldu.

Bu arada Portekiz Kralı I. Manuel de 1497 yılında dört gemilik bir filo kurdu ve bu filoya da Vasco da Gama komuta etti. Ümit Burnu üzerinden Hindistan'ın batı limanı Kalikut'a (Kalküta) vardı ve burada yaptığı ilk iş şehri bombardımana tutmak oldu. Kaşiflerin amaçlarından biri de buydu. Gidilen yerlerde yerli halkların direncini kırarak bağlı oldukları krallıklara ve kendilerine kolayca ticaret ve soygun yapabilecek olanakları sağlamayı umuyorlardı.

İtalyan denizci Amerigo Vespucci ise (1499-1512) bugünkü Venezuela sahilinde yaptığı yolculuğu anlatırken yeni bir kıta keşfettiğini ileri sürdü. Keşfettiği bu yerlerden övgüyle söz ediyordu. Basılan yeni kitaplarda Yeni Dünya ile birlikte "Amerika" sözcüğü de kullanılmaya başlandı. Alman harita yapımcısı Martin Waldseemüller bu ismi kullanan ilk kişi olmuştu. Bunu da şöyle açıklamıştı: "Avrupa ve Asya'ya kadın ismi verildiğine göre, bu Amerika kıtasına onu keşfeden akıllı ve dahi adamın adının verilmemesi için hiçbir sebep ya da gerekçe göremiyorum."⁶

⁵ Ancak daha sonra Macellan'ın dünyayı dolaşması ve Pasifik Okyanusunu keşfetmesi ardından yeni toprak sorunları baş gösterecekti. * Asıl adı Giovanni Caboto'dur ve 1499-1499 yılları arasında yaşamıştır. Kolomb gibi, onun da İtalyan kökenli olması dikkat çekicidir.

⁶ Merry E. Wiesner-Hanks, Erken Modern Dönemde Avrupa 1450 -1789, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012

Ulaşılan kıtada burada olan şeyler yalnızca alınıp götürülmekle, yağma edilmekle kalmadı. Savaşçı fatihler tarihte görülmemiş bir soykırımı da imza attılar. Sonraki dönemde ise sıra, verimli tarım alanlarında üretim tesisleri ve ticaret yerleri kurmaya gelecekti. Keşfedilen bölgelerle sağlam bir sömürü ilişkisi kurulması için bu birincil koşuldu. Kolomb'un seferleri sırasında yeni kıtaya şeker kamışı aşısı kalemleri götürmesi sömürgeleştirme sürecinin ilk adımıydı. Böylece 1515 yılında günümüzün Dominik Cumhuriyeti'nde ilk şeker fabrikası kuruldu. Burada çalıştırılmak üzere Afrika'dan köleler getiriliyor ve yerliler köleleştiriliyordu. Afrika'dan getirilen köleler kilitli kafeslerde gemilere yükleniyor, alçak tavanlı, kirli ve berbat kokulu gemi odalarında taşınarak insan dışı muameleye maruz bırakılıyordu. Karayipler'de bir araya getirilen bu köleler çalışmayı reddederek aletleri sabote ediyorlar, itaatsizlik gösterip ayaklanma çıkarıyorlardı. Plantasyon sahiplerinin denetiminden uzak olan bölgelere kaçan bu köle topluluklarına *Maron* adı verildi. Bu plantasyon köleliğinde göze çarpan şey, çalışanların siyah, efendilerinse beyaz olmasıydı. Böylelikle bir ırk ögesi ortaya çıktı. Beyazlık özgürlük, siyahlık ise kölelik ile bağdaştırıldı. İrkçi fikirler daha da güç kazanmaya başladı.

Aztek ve İnka Medeniyetlerinin Yıkılışı

Yerli halklar da sömürgeci vahşetinden nasiplerini alacaklardı. Bir araştırmaya göre Meksika'nın kuzeyinde Avrupalıların geliştirmeden önce 10 milyon üzerinde bir yerli nüfus yaşamaktaydı.⁷ Orta Amerika ve Güney Amerika'da da sayıları 20 milyonla ifade edilen bir nüfus yaşamaktaydı. Bunlar sömürgeleştirilmenin yanında, katliama da uğradı. Bütün kıtada ciddi bir nüfus azalışının açıklaması bu "soykırım" da yatmaktadır. Soykırım dışında Avrupalıların beraberinde getirdikleri, Avrasya'da yaygın olan kızamık, kabakulak, veba, grip ve çiçek gibi hastalıkların virüsleri de yerli nüfusun aşırı azalmasında bir diğer faktördü. Bu hastalıklara karşı Amerikan yerlilerinin hiçbir direnci yoktu. Hastalıklar yeni kıtada hızla yayıldı ve büyük oranda ölüme yol açtı. Kolonizasyon hareketiyle Güney Amerika'nın kadim büyük uygarlıkları da yıkıma uğrattılacak, Avrupa bölgeyi yavaş yavaş vassali haline getirecekti.

İspanyol Hernando Cortes 1519 yılında Meksika'ya silahlı 600 kişiyle birlikte vardı. Aztek imparatoru Montezuma onu Tenochtitlan'a kabul etti. Cortes daha sonra imparatoru tutsak alıp korkunç bir kıyım yaparak Aztek uygarlığını yıktı ve bölgenin yeni idarecisi oldu. İspanyol kaşif Francisco Pizarro, İnka imparatoru Athaulpa'yı altın tahtı üzerindeyken yakalattı ve

⁷ Alaeddin Şenel, "Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi", İmge Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 2009.

İnka da böylece son bulmuş dolu. Böylece Orta Amerika İspanyol egemenliğine girmiş oldu. Kolonilerin sözde amacı uygarlığı ve Hıristiyanlığı bölgeye yaymaktı. Biz bu uygarlaştırma misyonunu daha çok yerlilerin ve kölelerin uysallaştırılması girişimi olarak görmekteyiz.

Avrupalıların bakış açısından Amerika kıtasındaki barbar kabilelerden en ünlüsü Mohikanlardı. Amerikan yazar J.F. Cooper'ın 1826'da yazdığı *The Last of The Mohicans (Son Mohikan)* adlı eserle Mohikanların ünü dünyaya yayıldı. Rousseau'nun doğa durumundaki insanı "soylu vahşi" olarak nitelendirmesi göz önüne alınırsa, Mohikanların bu tanıma tıpatıp uyduğu söylenebilir.

Dönemin Avrupalıların Düşüncelerinde Yerliler

Avrupalı sömürgeciler "Yeni Dünya" da karşılaştıkları yerlileri ve köleleri "öteki" olarak görmüşlerdi. Onları kendileriyle eşit bir insan olarak kabul etmek istemiyorlardı. Kaşiflerin yazılarında ya da onlardan ilham alınarak yazılan yazılarda yerliler değersizleştirilerek resmedilmekteydi. Onların vahşi, medeni olmayan, cahil insanlar olarak görülmesi beyaz Batılının kibrinin bir işaretiydi. Hıristiyanlık ve kaşiflerin otoritesi yerliler tarafından mutlaka kabul edilmeliydi, çünkü ancak bu şekilde istismar ve soyguna dayalı sistemin istikrarı sağlanabilirdi. Avrupalı yayınlara iliştirilen resimlerde Kızılderililer çoğunlukla çıplak ve yarı giyinik veya sadece tüylerle örtülü olarak resmediliyor, vahşi egzotik varlıklar olarak tasvir ediliyorlardı. Uzun yıllarca kendi aklıyla ve ruhuyla oluşturmuş oldukları kültür Batılıların zorlama ve dayatmalarıyla sarsılmaktaydı. Fakat yine de tüm bu yapısal dönüşüme, değişikliğe rağmen bir Kızıldereli varlığından, kültüründen söz edebiliriz. Geçen yüzyılda ABD'de yaşayan Afrika kökenli vatandaşların, Afro-Amerikan sivil haklar hareketiyle birlikte kazanmış oldukları sosyal haklar sömürgeciliğe direncin anlamlı bir örneğini oluşturmaktadır.

Haksızlığa Karşı Gelen Biri Her Zaman Çıkar: Bartolome de las Casas ve "Yağmur Bile" (Tambien la Lluvia)

Tarihte kölelerin ve yerlilerin "öteki" olarak görülmesine tepki gösteren birileri her zaman olmuştur. Meksika'da Chipas piskoposu olan bir İspanyol Dominiken misyoner, Bartolome de Las Casas (1474-1566) Kızılderililere yapılan kötü muameleleri eleştiren bir dizi yazı yazdı. Onların insandan daha aşağı varlık olduğu iddialarına sert bir karşı çıkış sergiledi. Bu halkların araştırılması entelektüel bir sorun yaratmıştı. Amerika kıtasının halklarını Hıristiyan öğretilerine ve klasik dünya görüşü üzerine oturtmaları gerekilmekteydi. Las Casas, tüm halkların son derece rasyonel olup, Avrupalılarla

aynı uygarlık yolunda yürüdüklerini iddia etmişti. Kızılderililere ve Afrikalı kölelere yapılan işkenceleri, katliamları görmezden gelemeyen Las Casas, o insanların da eşit ve özgür olması gerektiği savunuyla sömürgeci karşıtlığının en önemli figürlerinden biri olmuştur. Iciar Bollain'in yönettiği, Gael Garcia Bernal ve Luis Tosar'ın oynamış olduğu Latin Amerika'nın fakir ülkesi Boliviya'da halkın suyun özelleştirmesine karşı mücadelesinin anlatıldığı "Yağmuru Bile" (Tambien la Lluvia) filminde sömürgeciliğe karşı çıkan bu ilk Batılı'nın faaliyetleri işlenmiştir. Nisan 2000'de Boliviya'nın Cochamamba şehrinde halkın suyun özelleştirmesine karşı sokağa çıkması ve güvenlik güçlerinin müdahalesiyle kaosa dönüşen protestolar sonunda federal hükümet, International Waters ortaklığı ile imzaladığı özelleştirme anlaşmasını iptal etmek zorunda kalmıştı. Filmde, küresel kapitalizmin model aktörü çokuluslu şirketlerin kâr hırsı ve açgözlülüğü ile Kolombiya birlikte buraya yerleşen sömürgeci ve kolonistlerin saldırganlığı ve para hırsı arasında bir paralellik kurulmuştur. Filmin başlıca teması, Las Casas'ın direncinin ve sömürgeleştirme sırasında yaşanan dramın işleneceği bir filmin çekilmek istenmesidir. Filmin çekileceği zaman, su şirketi ile hükümetin fakir halkın suyu göz dikmiş oldukları ve buna karşı protestoların başladığı bir döneme denk gelmişti. Filmde, vaktiyle İspanyol sömürgecilere karşı direnmiş olan Kızılderililerin direnişi ile şimdilerde zamanımızın ruhu olan kapitalizme karşıtlık gösterilmesi benzerlik kurularak işlenmiştir.

20. yüzyılda, keşifler sonrası değişen sosyolojik ve ekonomik yapı, kültür kıyımı, insanların para uğruna zayıfları ezdiği, yok ettiği bu kaos serüvenine Polyannacı tavırla bakabilecek ülkelerden biri ABD'ydi. Bu amaçla 1937 yılında ABD'de Kolomb'un Amerika'ya gelişi resmi bayram ilan edilerek ülkede geniş çaplı kutlamalar yapıldı. *Mestizo*⁸ toplumunun ortaya çıkışını anmak amacıyla kutlamalar yapıldı. Tarihçi Edmundo O'Gorman, bu kutlamalarda Avrupa sömürgeciliğinin tartışılmamasına karşı eleştirel bir tavır göstermiştir. Günümüzde bu kutlama günü bayram havasından çıkarak protesto ve anma etkinliklerine dönüşmüş durumdadır.

Sonuçlar ve Dünyaya Etkileri

Keşiflerle birlikte Avrupa insanının ekonomik darboğaz, siyasi kriz, işsizlik gibi sorunları çözülmüş, klasik ticaret yolları önemini yitirmiş, merkezi monarşiler güçlerini artırmış, burjuvazi etkisini daha çok hissettirmeye başlamıştır. Zenginlik ölçütü var olan madenlerin çokluğuna göre ölçülmeye başlanmış, ekonomik ilişkiler yeni bir boyut kazanmıştır. Amerikan gümüşü ve altını enflasyonu körükleyen fiyat devrimine katkıda bulunacaktır. Böy-

⁸ Latin Amerika ülkesi, Avrupa ve yerli kültürlerin karışmasıyla oluşan toplum.

lelikle parayı elinde bulunduran bankerlerin faaliyetleri artış gösterdi. Aynı zamanda köleleştirme faaliyetleri de daha geniş boyutlara ulaşmıştır. Eski Dünya-Yeni Dünya etkileşiminde yeni hayvan türleri, Eski Dünya'da bulunmayan mısır, patates, domates, fasulye, kabak, manyok gibi bitkiler yeni ticaret metaları oldu.

Bu makalenin sınırları çerçevesinde, sömürgecilik faaliyetinin karşısına çıkan kölelerin mücadelesine yer verme imkanı bulamadık. Bu konunun da ayrı bir çalışmada ele alınması gerekli gözükmektedir.

Kaynaklar

İnternet Siteleri

http://fcms.emu.edu.tr/images/stories/articles/Tugrul_Hoca/Moderнизм_Postmodernizm.pdf, 10 Mart 2015.

<http://www.haberturk.com/gundem/haber/1009567-amerikayi-muslumanlar-kesfetti>, 11 Mart 2015.

Kitaplar

Şenel, Alaeddin, Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi, İmge Kitabevi, Ankara, 2009.

Goody, Jack, Tarih Hırsızlığı, Çev. Gül Çağlalı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.

Weesner-Hanks, Merry E., Erken Modern Dönemde Avrupa 1450-1789, Çev. Hamit Çalışkan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

Tanilli, Server, Uygarlık Tarihi, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2009.